

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.2.26>

ТАРАСЕНКО О.С.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРОТИПРАВНИМ КОНТЕНТОМ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ,
З ОЗНАКАМИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

**FEATURES OF CONDUCTING A SEARCH DURING THE INVESTIGATION
OF CRIMES RELATED TO ILLEGAL CONTENT ON THE INTERNET,
WITH SIGNS OF ORGANIZED CRIME**

Актуальність статті полягає в тому, що під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, одним із основних джерел отримання інформації, що є доказовою у кримінальному провадженні, є проведення обшуку. Статтю присвячено проведенню слідчої (розшукової) дії – обшуку, зокрема, особливостям проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет. Розглянуто правові підстави проведення обшуку та мету його проведення. На підставі аналізу наукових джерел та правозастосовної практики визначено ознаки, від яких залежать особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет. Автором визначено загальні особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, а також визначено предмети, які вилучаються під час обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з розповсюдженням у мережі Інтернет шкідливих програмних засобів. Наголошено, що до початку проведення обшуку слідчий здійснює підготовчий етап, на якому, зокрема, визначає особливості його проведення. Проте в сучасній криміналістичній літературі нерідко зустрічається твердження, що обшук є чи не єдиною слідчою дією, підготовка до проведення якої є не обов'язковим етапом. Під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, підготовчий етап впливає на якість проведення такої слідчої (розшукової) дії. Зроблено висновок, що тактика проведення обшуку залежить від конкретних обставин вчинення кримінального правопорушення і зумовлена слідчими ситуаціями, висунутими слідчими версіями, запланованими слідчими заходами щодо встановлення осіб, що вчинили (вчинив) кримінальне правопорушення, та очікуваними висновками за результатами його проведення. Неупереджений підхід слідчого у цьому разі виступає ключовою засадою успішного розслідування, яке базуватиметься, окрім процесуальних норм, ще й на інформаційно-технічному досвіді слідчого та експертів, які залучаються до процесу дослідження слідчої картини кримінального правопорушення.

Ключові слова: кримінальне провадження, обшук, слідчі (розшукові) дії, докази, протиправний контент, мережа Інтернет, шкідливі програмні засоби, комп'ютерне обладнання.

The relevance of the article is that in the investigation of crimes related to illegal content on the Internet, one of the main sources of information that is evidence in criminal proceedings is a search. The article is devoted to the conduct of investigative (search) action - search, in particular, the peculiarities of the search during the investigation of crimes related to illegal content on the Internet. The legal grounds for the search and the purpose of the search are considered. Based on the analysis of scientific sources and law enforcement practice, the features on which the peculiarities of the search during the

investigation of crimes related to illegal content on the Internet are determined. The author identifies the general features of the search during the investigation of crimes related to illegal content on the Internet, as well as identifies items that are seized during the search in criminal proceedings related to the distribution of malicious software on the Internet. It is emphasized that before the search, the investigator carries out the preparatory stage at which, in particular, determines the features of its conduct. However, in modern forensic literature, it is not uncommon to say that a search is almost the only investigative action, the preparation for which is an optional step. When investigating crimes related to illegal content on the Internet, the preparatory stage affects the quality of such investigative (search) action. It is concluded that the tactics of the search depends on the specific circumstances of the criminal offense, due to investigative situations, proposed investigative versions, planned investigative measures to identify the perpetrators of the criminal offense and the expected results of its conduct. The investigator's impartial approach in this case is the key to a successful investigation, which will be based, in addition to procedural rules, on the information and technical experience of the investigator and experts involved in the process of investigating the criminal picture.

Key words: *criminal proceedings, search, investigative (search) actions, evidence, illegal content, Internet, malicious software, computer equipment.*

Постановка проблеми. Під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, одним із основних джерел отримання інформації, що є доказовою інформацією у кримінальному провадженні, є проведення обшуку.

Стан дослідження. Окремі питання проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку, в своїх працях досліджували Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, С.Ф. Денисюк, В.О. Коновалова, В.Г. Лісогор, Є.Д. Лук'янчиков, В.С. Мацішин, М.В. Салтевський, М.І. Скригонюк, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, С.С. Чернявський, О.Ю. Ямпольський та багато інших. Водночас особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, з урахуванням законодавчих змін та особливостей сучасного стану правозастосовної практики, залишились поза увагою науковців.

Основний матеріал. Після внесення відомостей до ЄРДР та початку кримінального провадження здійснюється низка процесуальних, зокрема слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у відповідному кримінальному провадженні. Слідчі (розшукові) дії проводяться лише після внесення відповідних відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України) і лише в межах строків, передбачених ст. 219 КПК України, крім випадків їх ініціювання судом згідно з ч. 3 ст. 333 КПК України. Будь-які ЄРД, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими [1].

Підставами для проведення ЄРД є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2. ст. 223 КПК України). Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду (ч. 2. ст. 234 КПК України). Обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної ЄРД. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження [2, с. 83]. Перед проведенням ЄРД особам, які беруть у ній участь, відповідно до їх процесуального статусу, роз'яснюються права й обов'язки, передбачені КПК України, процесуальний порядок проведення ЄРД, а також повідомляється про повідомальність, установлену законом.

Мета певної ЄРД, яка проводиться у кримінальних провадженнях про кіберзлочини, полягає в одержанні достатньої інформації про обставини, які мають значення для розслідування проваджень цієї категорії та її правильного вирішення. На етапі підготовки до проведення ЄРД вирішуються не лише процесуальні питання щодо законних підстав її проведення, а й розглядаються тактичні прийоми, реалізація яких є доцільною й можливою під час проведення [7].

До початку проведення обшуку слідчий здійснює підготовчий етап на якому, зокрема, визначає особливості його проведення. Проте в сучасній криміналістичній літературі нерідко

зустрічається твердження, що обшук є чи не єдиною слідчою дією, підготовка до проведення якої є не обов'язковим етапом. Зокрема, М.В. Салтєвський зазначає, що його доречно здійснювати лише в окремих випадках. Коли обшук проводиться спонтанно, наприклад, під час затримання або в обставинах, що не терплять зволікання, підготовка як попередній етап обшуку відсутня [3, с. 350]. Проте, на нашу думку, під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, підготовчий етап впливає на якість проведення такої слідчої (розшукової) дії.

Особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним контентом у мережі Інтернет, залежать від таких ознак: 1) протиправну діяльність здійснюють одна, декілька осіб або велика група осіб (більше п'яти); 2) така діяльність здійснюється приховано (тобто без використання додаткових заходів, наявність яких ускладнювала пошук таких осіб чи доступ до них, наприклад, діяльність здійснюють у квартирах, офісах, які орендуються) чи законспіровано (із використанням знарядь та засобів, які ускладнювали пошук злочинців, наприклад, на закинутих промислових чи інших охоронюваних об'єктах, у спеціальних схронах, бункерах); 3) така діяльність здійснюється з метою отримання коштів, здобутих злочинним шляхом, чи має ідейний характер; 4) розповсюдження протиправного контенту здійснюється в Україні чи на зарубіжних інтернет-сайтах.

При цьому одним із найважливіших організаційних і тактичних принципів проведення обшуку є раптовість. Обшук повинен бути завжди несподіваним як для обшукуваного, так і для інших осіб, зацікавлених у результатах розслідування в справі, оскільки відсутність раптовості може привести до завчасного знищення предметів, речей, інформації тощо, що може бути доказами в кримінальному провадженні [3, с. 348].

Із урахуванням вищевказаних ознак можна визначити загальні особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних із протиправним контентом у мережі Інтернет:

1) використовувати принцип раптовості для потрапляння до приміщення, в якому необхідно здійснювати обшук, тобто залучати спеціальний підрозділ для оперативного відкриття замків, дверей;

2) перед проведенням обшуку в приміщенні, у якому необхідно здійснювати обшук, вимкнути доступ до інтернету;

3) перекрити всі можливі входи і виходи до приміщення, в якому необхідно здійснювати обшук;

4) спрогнозувати можливе викидання через вікна, псування, приховування електронних інформаційних систем, за допомогою яких здійснюються дії, пов'язані з протиправним контентом у мережі Інтернет;

5) під час потрапляння у приміщення, в якому необхідно здійснювати обшук, у разі, якщо у ньому здійснюють протиправну діяльність більше п'яти осіб, зібрати таких осіб разом із учасниками проведення слідчої дії в нейтральному приміщенні, тобто у приміщенні, в якому не знаходяться об'єкти, дозвіл яких на вилучення надано ухвалою слідчого судді про проведення обшуку, з метою унеможливлення псування електронних носіїв інформації чи видалення протиправного контенту;

6) після відмежування осіб, які займають приміщення, в якому необхідно здійснювати обшук, від електронних носіїв інформації надати вказівку таким особам викласти телефони та інші носії інформації із доступом до мережі Інтернет з кишень, сумок чи інших місць та покласти такі носії на видне місце, наприклад, стіл, з метою унеможливлення видалення протиправного контенту чи інших слідів протиправної діяльності;

7) за участю осіб, які займають приміщення, в якому необхідно здійснювати обшук, скласти план схему розташування робочих місць із вказанням осіб, які на них здійснювали протиправну діяльність з метою прив'язки таких осіб до електронних інформаційних систем, які мають індивідуальні ознаки;

8) під час вилучення електронних інформаційних систем зазначити в описі вилучених речей MAC-адреси, серійні номери таких систем, паролі доступу до них.

Під час обшуку у кримінальних провадженнях, пов'язаних з розповсюдженням у мережі Інтернет шкідливих програмних засобів, вилучають: комп'ютерне обладнання та засоби комунікації (системні блоки комп'ютерів, ноутбуки, планшети, сервери тощо), на яких були виявлені або можуть знаходитись шкідливі програмні засоби; програмне забезпечення, яке встановлене на комп'ютері, на якому було виявлено шкідливі програмні чи технічні засоби; файл адміністратора мережі, в якому фіксується вся робота мережі (моменти включення і вимикання, результати тестування, протоколи збійних ситуацій); сліди пальців рук на комп'ютерах, охоронних і сигнальних

пристроях, на їх клавіатурі, з'єднувальних проводах; носії інформації, які могли вставлятися чи зчитуватись на комп'ютері (флеш-картки, HDD, дискети, DVD, CD, касети стрічкових стримерів тощо); антивірусні програми, які встановлені на комп'ютері; технічні засоби розпізнання користувачів (магнітні карти, ключі блокування та інше) з метою запобігання доступу користувачів до комп'ютерів у період проведення перевірки; роздруківки проведених на даному комп'ютері операцій, за їх наявності в даному обчислювальному центрі; аркуші з нотатками правопорушника (імена, паролі, адреси тощо), які можуть бути прикріплені до монітору, на столі, під клавіатурою, у смітті тощо; службова документація (журнал аварійних ситуацій обчислювального центру, збоїв у роботі комп'ютерної мережі, виходу окремих комп'ютерів або технічних пристроїв з ладу (він може вестися як у конкретному підприємстві, організації, установі, фірмі, компанії, де могло бути вчинено злочин, так і в обслуговуючому цей підрозділ сервісному центрі (обчислювальному центрі); журнал обліку робочого часу операторів ЕОМ; журнал передачі змін операторами доступу до ЕОМ чи його користувачів; копії проведених протягом дня операцій, наприклад, банківських, результати антивірусних перевірок і перевірок контрольних сум файлів; список осіб, які мають право доступу до тієї чи іншої комп'ютерної інформації, список паролів, під якими вони ідентифіковані в комп'ютері; ліцензійні угоди та договори на користування програмними продуктами; проєктна документація і відповідні інструкції з експлуатації цієї системи; накази та інші документи, які регламентують роботу установи).

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що тактика проведення обшуку залежить від конкретних обставин вчинення кримінального правопорушення і зазвичай зумовлена слідчими ситуаціями, висунутими слідчими версіями, запланованими слідчими заходами щодо встановлення осіб, що вчинили (вчинив) кримінальне правопорушення, та очікуваними висновками за результатами його проведення. Неупереджений підхід слідчого у цьому разі виступає ключовою засадою успішного розслідування, яке базуватиметься, окрім процесуальних норм, ще й на інформаційно-технічному досвіді слідчого та експертів, які залучаються до процесу дослідження слідчої картини кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Нестеров Денис Ігорович Криміналістична характеристика та особливості розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у зоні проведення операції Об'єднаних сил. Маріуполь : 2021. 20 с.
2. Удалова Л.Д., Рожнова В.В., Савицький Д.О., Хабло О.Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. 3-тє. вид, переробл. і доповн. Київ, 2012. 276 с.
3. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ : Кондор, 2006. 588 с.